

Пералічым асноўныя асаблівасці спартыўнага дыскурсу.

1. Дынамічная архітэктоніка: жорсткія жанравыя схемы, агрэсіўныя загалоўкі, кароткі дынамічныя сінтаксіс, апоры на візуальныя рады.

2. Метафарычная дамінанта: ваенная метафара фарміруе асноўную карціну свету, а рэлігійная, тэатральная і іншыя мадэлі дадаюць глыбіню і эмацыянальнасць.

3. Ідэалагічная нагрузка. Дыскурс замацоўвае каштоўнасці перамогі, спаборніцтва, фізічнай сілы, калектывізму (у Беларусі з акцэнтам на дзяржаўную падтрымку) і камерцыялізацыі. Ён узмацняе нацыянальную і клубную ідэнтычнасць праз антаганізм «свой–чужы».

4. Глобальна-лакальны характар. Параўнальны аналіз беларускага і замежнага спартыўных дыскурсаў дэманструе шмат рысаў падабенства (структура, ключавыя метафары, семантычныя палі), што сведчыць аб глабалізацыі спартыўнай камунікацыі. Асноўныя адрозненні тлумачацца нацыянальным кантэкстам.

5. Эвалюцыя. Уплыў сацыяльных сетак прыводзіць да з'яўлення мікрадыскурсу з гіпербалізаванай семантыкай і гібрыдызацыі жанраў.

Спартыўны дыскурс – не проста адлюстраванне падзей, а магутны інструмент канструавання сацыяльнай рэчаіснасці, які фарміруе ўяўленні мільёнаў людзей пра герояў, каштоўнасці і нацыянальную годнасць. Яго вывучэнне застаецца актуальным для разумення механізмаў сучаснай масавай камунікацыі і культурных кодаў грамадства. Перспектыўнымі напрамкамі, на нашу думку, могуць быць аналіз уплыву штучнага інтэлекту на генерацыю спартыўных тэкстаў і даследаванне спецыфікі дыскурсу ў розных відах спорту.

УДК 811.161.3

ПРАБЛЕМА ІДЭНТЫФІКАЦЫІ ПОЎНАГАЛОСНЫХ І НЯПОЎНАГАЛОСНЫХ ЛЕКСЕМ У СТАРАБЕЛАРУСКАЙ І СТАРАРУСКАЙ МОВАХ: ЭТЫМАЛАГІЧНЫ І ФАРМАЛЬНЫ АСПЕКТЫ

Чжан Хайфэн

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4,
220030, г. Мінск, Беларусь, 985623430@qq.com*

У артыкуле абмяркоўваюцца галоўным чынам некаторыя аманімічныя выпадкі, якія ўскладняюць ідэнтыфікацыю поўнагалосных і няпоўнагалосных лексем у старабеларускай і старарускай мовах. Аманімічныя выпадкі дзяляцца на два тыпы: этымалагічна нерэlevantны і рэlevantны. Першы тып абумоўлены фармальным супадзеннем слоў праз фанетычныя прычыны. Другі – праблематычнасцю рэканструкцыі праславянскай формы слова і змешваннем роднасных прыставак.

Ключавыя словы: поўнагалоссе / няпоўнагалоссе; аманімія; паланізм; царкоўнаславянскізм; старабеларуская мова; стараруская мова.

Дадзены артыкул прысвечаны праблемам ідэнтыфікацыі, якія ўзнікаюць пры суцэльнай выбарцы поўнагалосных / няпоўнагалосных слоў старабеларускай і старарускай моў. Матэрыялам для даследавання паслужылі «Гістарычны слоўнік беларускай мовы» [1] і «Словарь русского языка XI–XVII вв.» [2] (далей прыклады прыводзяцца з гэтых крыніц).

Агульнавядома, што ў старарускай мове «свае» (ўсходнеславянскія) поўнагалосныя лексемы (з *оло, оро, ело, ере*) звычайна супрацьпастаўляюцца «чужым» (не-ўсходнеславянскім) няпоўнагалосным лексемам (з *ла, ра, ле, ре*), а ў старабеларускай мове, акрамя слоў з гэтымі фармальнымі прыметамі, былі шырока распаўсюджанымі яшчэ і няпоўнагалосныя лексемы з агаласоўкай *ло, ро*.

Спецыфіка запазычвання слоў з няпоўнагалоссем з іншых славянскіх моў (паўднёва- або заходнеславянскіх) ва ўсходнеславянскія мовы пры параўнанні з іншымі відамі фанетычнага запазычвання (напрыклад, гука [ф]) выяўляецца ў тым, што пры ім фаналогія мовы-рэцыпіента засталася ранейшай: не з'явіліся ні новыя гукі, ні новыя гукаспалучэнні, ні новыя сістэмныя адносіны (параўн.: проціпастаўленне па звонкасці / глухасці [в] – [ф], якое не было магчымым да з'яўлення гука [ф]). Поўнагалосныя ж словы, па сутнасці, нічым не адрозніваліся ад слоў тыпу *борокъ, перецъ, пологъ, телега* (у якіх няма поўнагалосся), а непоўнагалосныя – ад слоў тыпу *братъ, вретѣ, гладити, оброкъ, плохий, тлети* (у якіх ёсць спалучэнні *ра, ре, ла, ро, ло, ле*). Такім чынам, фармальнай наяўнасці або адсутнасці поўнагалоснага / няпоўнагалоснага спалучэння ў слове яўна не дастаткова для яго дакладнай ідэнтыфікацыі. Безумоўна, можна пазбегчы памылковай ідэнтыфікацыі таго ці іншага слова, маючы неабходныя філалагічныя веды.

На нашу думку, калі мець на ўвазе форму слоў, то больш складанымі і цікавымі з'яўляюцца выпадкі з аманіміяй, з якімі нам прыйшлося сутыкнуцца пры суцэльнай выбарцы фактычнага матэрыялу з названых вышэй слоўнікаў.

Паводле нашых назіранняў, першы тып аманіміі можа быць вызначаны як **этымалагічна нерэлевантны**, г. з., што амонімы не з'яўляюцца этымалагічна родаснымі. Напрыклад, магчыма зблытаць *градъ* 'горад' з *градъ* 'град'; *трапѣти* 'мучыць, катаваць' з *трапѣти* 'трапіць', *кроткий* 'кароткі' з *кроткий* 'пакорлівы', *обронѣти* 'абараніць' з *обронѣти* 'ўпусціць' і да т. п. Іншым разам маем асабліва складаныя для ідэнтыфікацыі выпадкі, як, напрыклад, са словамі *бронный* і *бронникъ*, якія і ў старабеларускай, і ў старарускай мове маглі быць утвораны і ад слова *броня* < **brъŋa*, і ад слова *бронь* < **bornъ* [3, с. 381], значэнні якіх даволі блізкія. Рускае слова *бронный* тлумачыцца як «относящийся к доспехам, оружию, оружейный». Складана вызначыць, якое са словаўжыванняў звязана са значэннем назоўніка *броня*, а якое – назоўніка *бронь*. Тая самая праблема і ў выпадку старабеларускай мовы. У «Гістарычным слоўніку беларускай мовы» толькі адзначана сувязь паміж прыметнікам *бронный* і назоўнікам *бронь*, але не вызначана, з якім значэннем назоўніка (1-м ці 2-м) дадзены прыметнік звязаны. Магчыма, маецца на ўвазе, што з абодвума.

Ва ўсходнеславянскіх мовах існуе змешванне этымалагічна розных прыставак *при-* і *пре-*, якое назіраецца ў самых старажытных помніках і носіць масавы характар [4, т. 8]. У слоўніку старабеларускай мовы былі выяўлены прыклады накіштаўт слова *превести*, якое тлумачыцца словам *привести*, або слова *пробы-*

вати ў 3-ім значэнні тлумачыцца словам *прыбывати*. У слоўніку старарускай мовы ў шматлікіх слоў з прыстаўкай *пре-* указаны варыянты з прыстаўкай *при-* (*преплуті, пресельнік* і інш.). У такіх выпадках у працэсе выбаркі мы прытрымліваемся семантычнага прынцыпу. Аднак заўважым, што адрозніць значэнні ‘набліжэнне’, ‘далучэнне’ ў прыстаўкі *при-* і значэнні ‘перамяшчэнне’, ‘паўтарэнне’, ‘узмацненне’ ў прыстаўкі *пре-*, безумоўна, будзе не так складана, як адрозніць прасторавыя значэнні ў прыставак *пре-* і *про-* (пра гэта далей). Нельга выключаць магчымасць і выпадкі кантамінацыі гэтых прыставак.

Другі тып аманіміі, з якім давялося сутыкнуцца ў працэсе суцэльнай выбаркі, – гэта **этымалагічна рэлевантны**, г. з. амонімы з’яўляюцца этымалагічна родаснымі. Ва многіх выпадках вырашальным з’яўляецца тое, якая рэканструяваная праславянская форма дадзенага слова з’яўляецца больш верагоднай і прымальнай. Да прыкладу, слова *браць* традыцыйна лічыцца дэрыватам ад дзеяслова *брати*, але некаторыя славісты ўпэўненыя, што дадзеная лексема паходзіць не непасрэдна ад праславянскай формы **brakъ*, а ад формы **borkъ* (падрабязна пра этымалогію дадзенага слова гл. артыкул А. Лома «К этимологии слова *браць*» [6, с. 93–118]). Часам вырашальным з’яўляецца тое, дзе тая ці іншая праславянская форма была распаўсюджана. Да прыкладу, існуюць дзве рэканструяваныя праславянскія формы **pelena* і **pelna* [5, вып. 42, с. 66–71]. Ва ўсходнеславянскіх мовах вядомы формы тыпу *пелена, полена*, у заходнеславянскіх – форма тыпу *plena*, а ў паўднёvasлавянскіх – форма тыпу *пелена, плена* [5, вып. 42, с. 66–69]. Аднак праблематычна адказаць на пытанне – ад якой праславянскай формы паходзіць слова *пелена* ў старарускай і старабеларускай мовах.

Вельмі складанай уяўляецца ідэнтыфікацыя лексем з няпоўнагалоснай прыстаўкай *пре-* ў старабеларускай мове, дзе дадзеныя лексемы маюць ажно тры паходжанні. 1) паўднёvasлавянскае: *превратити*, 2) заходнеславянскае: *предметъ* (< пол. *przedmiot*), 3) неславянскае (лацінскае): *пребенда* (лац. *praebenda*, ‘частка касцельных даходаў, прызначаная для духоўных асоб’). Памылковай ідэнтыфікацыі слоў лацінскага паходжання даволі лёгка можна пазбегнуць. Для нас больш важна тое, што не ўсе словы другога паходжання з’яўляюцца наступнікамі слоў з праславянскай прыстаўкай **per-*. У польскай і славацкай мовах праславянскія прыстаўкі **per-* і **pro-* зліліся. У гістарычных слоўніках беларускай мовы прадстаўлены шэраг паланізмаў з прыстаўкамі, значэнні якіх суадносяцца з уласна старабеларускімі словамі з прыстаўкай *про-*, а не з прыстаўкай *пере-*, напрыклад: *пребечи* – *пробечы*, *превиненье* – *провиненье*, *преводный* – *проводный*, *преповедати* – *проповедати*, *прешлый* – *прошлый* і да т. п. У працэсе выбаркі ў падобных выпадках мы прытрымліваемся семантычнага прынцыпу. Можна прывесці наступныя ілюстрацыі такога падыходу: былі выяўлены выпадкі частковага змешвання значэнняў прыставак *пре-* і *про-* ў адным слове, напрыклад, 4-е значэнне слова *предати* адпавядае значэнню слова *продати*, а астатнія тры значэнні суадносяцца з прыстаўкай *пре-*; толькі 4-е значэнне слова *презрети* звязана з прыстаўкай *пре-*, а астатнія – з прыстаўкай *про-* і да т. п.

Ёсць і яшчэ больш складаныя выпадкі – аднакаранёвыя лексемы з прыстаўкамі *про-*, *пре-*, *пере-*. Да прыкладу, значэнні слоў *пробачити* – *пробачити* – *перебачити* вельмі блізкія, два апошнія тлумачацца праз першае слова. Прымаю-

чы пад увагу, што бел. *перабачыць*, як і ўкр. *перебачити* ў сучасных літаратурных мовах не маюць значэння ‘прабачыць, дараваць’ і што поўнагалосная форма з’явілася пад уплывам польскай формы *przebaczyć*, можна толькі ўмоўна, на аснове фармальнай прыметы, аднесці бел. *перабачыць* да ліку слоў з поўнагалоссем. Абедзве няпоўнагалосныя прыстаўкі маюць даволі блізкія прасторавыя значэнні: прыстаўка *про-* ‘рух і дзеянне праз што-небудзь’, а прыстаўка *пре-* – ‘рух і дзеянне ўпоперак чаго-небудзь, праз што-небудзь’. Магчыма, гэта паспрыяла семантычнаму збліжэнню ўсіх трох слоў: *пробачити* – *пребачити* – *перебачити*.

Такім чынам, праведзены намі аналіз праблем ідэнтыфікацыі поўнагалосных / няпоўнагалосных слоў старабеларускай і старарускай моў, якія ўзніклі ў працэсе суцэльнай выбаркі з гістарычных слоўнікаў, паказвае, што можна вылучаць этымалагічна рэlevantныя і нерэlevantныя выпадкі, апошнія з якіх могуць мець разнастайны выгляд і прычыны.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Гістарычны слоўнік беларускай мовы : у 37 вып. / Акад. навук БССР, Ін-т мовазн. ; рэдкал. : А. І. Жураўскі (гал. рэд.), А. М. Булыка (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : Нав. і тэхн., 1982–2017.

2. Словарь русского языка XI–XVII вв. Вып. 1–31 / АН СССР, Ин-т рус. яз. ; редкол. : С. Г. Бархударов (отв. ред.) [и др.]. М. : Наука, 1975–... .

3. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. нав. Беларусі, Ін-т мовазн. імя Я. Коласа. Т. 1 : А–Б / В. У. Мартынаў і інш. ; рэд. Г. А. Цыхун. Мінск : Нав. і тэхн., 1978. 440 с.

4. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) : в 10-ти т. / Акад. наук СССР, Ин-т рус. яз. ; гл. ред. Р. И. Аванесов. М. : Рус. яз., 1988–. Т. 8 : (пре–пробъжение). М. : Азбуковник, 2008. 762 с.

5. Этимологический словарь славянских языков : Праславянский лексический фонд. Вып. 1–42 / Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова РАН ; под ред. О. Н. Трубачева. М. : Наука, 1974–... .

6. Old Church Slavonic Heritage in Slavonic and Other Languages / ed. I. Janyšková, H. Karlíková, V. Boček. Praha : NLN, 2021. 340 с. URL : https://www.academia.edu/72950259/2021_SEB_25_Old_Church_Slavonic_Heritage_in_Slavonic_and_Other_Languages_Ed_I_Janyšková_H_Karlíková_and_V_Boček_NLN_Praha_2021_340_pp (date of access : 01.07.2025).

УДК 811.161.3’38

ПРАГМАТЫЧНЫ НАПРАМАК ДАСЛЕДАВАННЯ ІНДЫВІДУАЛЬНАГА АЎТАРСКАГА СТЫЛЮ

В. М. Шаршнёва

*Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка, вул. Савецкая, 18,
220030, г. Мінск, Беларусь, sergolia2@mail.ru*

У артыкуле даецца аналіз прагматычнага напрамку даследавання індывідуальнага аўтарскага стылю, называецца аб’ект і метады яго вывучэння, характарызуюцца асобныя аспекты, указваюцца аўтары. Адзначаецца, што прагматычнае даследаванне ідыястылю